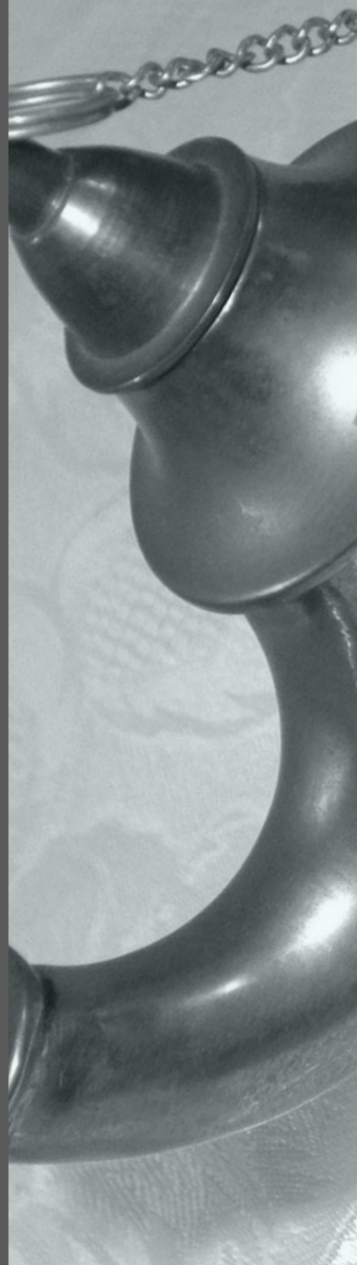

ИБРАҲИМ
ГАЗИ

КАЯ
КИТТЕ БУ
ЖЕН-ПӘРИ?

bayğış

ИБРАҺИМ
ГАЗИ

КАЯ КИТТЕ
БУ
ЖЕН-ПӘРИ?

Хикәянең тексты авторның 1979 елда басылган «Малайлыкта кунакта» атлы китабыннан алынды. Сканлау, таныту, тикшереп укып чыгу һәм китап калыбына күчерү «bayğış» берләшмәсе тарафыннан башкарылды.

bayğış

Казан

26 САРЫ ДЙ (ЫНДЫР) , 2018

Без малай чакта авылда жен-пәри «тулып ята» торган иде. Уеннан кайткач атып бәргән бияләйне иртә белән таба алмыйча аптырап чыга идең — төнлә бичура яшергән дә куйган. Әни бияләен яшерми, аныкы гел мич кырыенда жылыда ята, малай кеше дип, гел минеке белән шаяра, минекен яшерә. Хәер, бер тапкыр әнинең чабатасын салам астына яшерде. Мичкә ягарга дип, өйгә алып кергән саламга яшергән дә куйган. Әнинең чабатасы, саламга ияреп, утлы мичкә керде. Шуннан сон әни, бичураның күңелен күрү өчен, мич авызына ашарга куеп калдыра торган булды.

Бичура әле ул кешегә тими, мунча пәриләре кешегә тияләр. Түбән оч Мөхәмәдулла абзыйны мунча чабынган чагында мунча пәриләре кыйнап үтерделәр. Тәнен күгәртеп бетергәннәр иде. Имештер, каты чабынганда эсседән карт кешенең кан тамыры шартлаган, шуңа үлгән дип сөйләделәр. Булмас! Жен эше. Ярый, анысы шулай да булсын ди, кан тамыры шартласын ди, ә Олы күлдәге су анасын кая куясыз? Ел саен бер малайны алып кына торган көне бит. Ала алмаган елны, төнлә басмага чыгып, елап утыра башлый. Үз колагым белән ишеткәнем бар.

Кая гына аяк басма, анда жен. Төнлә генә йөриләр тагын үзләре, көндезен кайдадыр качып яталар. Бер дә күзгә-башка күренмиләр. Ә шулай да бер тапкыр мин женне күрдем. Төнлә белән уеннан кайтып килә идем. Юл өстендә кара песи утырып тора. Беләм инде, әнинең әйткәне бар: песи түгел, жен! Бисмилламы әйтеп, кулымдагы таякны тегенең өстенә томырган идем, женең кая керер тишек тапмады. Бисмилладан курка икән, шайтан. Икенче көйне Хәмидулла абзыйның хатыны Гөлниса түти әнигә зарланып тора: мәчем мәче генә түгел иде,

ләтчәгә хәтле тотып кайта торган иде, бер юньсезе таяк белән суккандыр ахры, арт санын күтәрә алмый. Кулы корысын ул кешенең! - ди. Бик дәрәс! Тиктомалга мәчегә тигән кешенең кулы корсын. Мин сукканы жән иде, анысын мин бик яхшы беләм.

Иске авылда бит инде өй саен коръян, алла сүзе, бисмилланы да аяк атлаган саен әйтеп торалар. Ничек курыкмыйча яшәгәннәрдер ул жән-пәриләр? Хәзерге авылда коръян юк, булса да бик сирәк кешедә генә, өй саен жыен динсез китаплар, газета-журнал, бисмилланы да элекке кебек адым саен әйтмиләр, радиосы да жыен көфер жырлар жырлап тора, жән халкы мондый шартларда рәхәтләнеп яшәргә тиеш иде кебек, ә яшәми, бетте авылда жән-пәри. Олы күлнең дә су анасы үлдә булса кирәк, утыз-кырык еллап бардыр инде, бер малайны алганы юк. Елаганы да ишетелми. Абзар иясе дә атларның ялын үрми башлады, вафаттыр ахры анысы да... Хәер, атлар да азайды, тракторның үрер ялы юк.

Карамалыга кайткач, энемнең кызыннан, ундүрт яшьлек Розадан юри сораган булам:

- Төнлә йөрергә жәннән курыкмыйсыңмы? - дим.
- Жән юк ич ул, - ди Роза.
- Ә алла, - дим, - булырга тиеш.
- Алла да юк!

Менә сиңа кирәк булса! Алла да юк, жән дә юк! Әле кайчан гына авылда жәннән күп нәрсә юк иде, өй саен фәрештә иде, алла да бик нык утырып тора иде, ә бүген ундүрт яшьлек кыз минем белән бәхәсләшә: берсе дә юк, ди.

Электроннар бар жирдә жәнгә урын калмый инде, күрәсең. Хәзер бит авыл балалары электрон теорияләре укыйлар. Роза укый торган мәктәптә уналты укытучы бар, без укыган авыл мәдрәсәсендә - бердәнбер мөгаллим! Ул да фән укытмый. Язу танырга өйрәтеп чыгара алса, бик рәхмәт! Аннары татар жене рус китабыннан бик курка булса кирәк. Хәзерге авыл китапханәсендә рус китабы күп бит. Кайчандыр рус алдында телсез кала торган агайларның балалары шытырдатып рус китабы укыйлар. Тәржемә китаплар күп укыйлар. Без укып рәхәт тапкан «Сак-Сок бәете» белән «Кабердән чыгарылган Рәшидә» китабын жән-пәри санга сукмагандыр шул. Бүгенге көндә газе-

та-журнал ғына авылга нихәтле кайта. Ике Карамалы (Олысы һәм Кечесе), шул ук почта бүлекчәсенә керә торган тагын дүрт авыл сигез йөз җиде газета, дүрт йөз сиксән җиде журнал яздыра. Хәзерге заман өчен бу, бәлки, азрактыр. Алты авылга сигез йөз газета (хәер, ул авыллар зур түгел). Мин малай чакта авылда газетаны мулла белән мөгаллим генә алалар иде.

Авылда укый-яза белмәүче юк. Кешенең акылын чарларга остардык. Күңелен чарларга остарып җитәсе калды. Кешенең белеме бар, күңел культурасы җитми. Укып кына кеше, күрәсен, культуралы булып бетә алмыйдыр. Тупаслыкны, дорфалыкны бетерәсе бар. Дорфалык һәм культурасызлык аркасында бөтенләй көтмәгән урыннарда низаглар, талаш-тартышлар килеп чыга. Мәсәлән, укытучылар коллективында. Тәрбиячеләрнең үзләрен тәрбиялисе бар. Кулга китап тоткан хәлдә дә тел белән әллә ниләр әйтеп ташларга мөмкин. Көксәң дә бер авыз, еласаң да бер авыз дигәндәй, шул бер авыздан чыга бит сүзнең яхшысы да, яманы да...

Авылда җен-пәри бетте, дидем. Бер төрлесе бетсә, икенче төрле «пәри» авылга ияләште: шешә! Шушы «пәри»не авылдан биздерергә кирәк. Үзләрен интеллигент дип, культура ташучы дип исәпләүче кайбер кешеләр бу «пәри» алдында каушап калдылар.

Иске заман җеннәре кимү белән авылда бала-чага үлеме кимеде, чөнки «җен зәхмәте» кагылучан иде бит элек балаларга. Төрле кизү дә, авыруы да күп йөри торган иде. Хәзерге кебек медпунктлар юк, яслеләр юк. Хәтеремдә, комсомол эше белән авылга барып чыктым, бер йортка кердем. Урак өсте иде. Өйдә бер кеше юк. Япа-ялгыз бер сабий бала ғына: бо-зауны чирәмгә арканлаган кебек, бичара сабийны, сәкегә арканлап, үзләре кырга эшкә киткәннәр. Чебен сарган мескенне, пычранып беткән.

Иске авыл турында шушы хәлләрне сөйләгәч, райком секретаре бик гажәпләнде (яшь кеше бит!):

— Хәзер авылларда урак өстендә яслеләр оеша, - диде...

Без малай чакта авылда сөйлиләр иде: имештер, фәлән агай кырда йөргән чагында алтын тулы казан күргән. Тәнкәләрен чылтыратып, казан кыр өстеннән тәгәрәп бара

икҖн. Агай бисмилла җйтеп казанны сугып алам дигҖндҗ генҗ, казан жҗиргҗ кергҗн дҗ киткҗн... Гомер буге эшлҗп тҗ байый алмаган авыл агайлары шушындый җкиятлҗр белҗн юана торган булганнар. Мин дҗ кечкенҗ чакта мондый җкиятлҗргҗ ышана идем. Кырга чыккан чакларымда, алтын тҗнкҗле казан очрамасмы дип, очраса бисмилла җйтеп сугып алырмын дип, басу җслҗренҗ текҗлеп карап тора торган идем. Лҗкин жҗен-пҗри кодрҗте белҗн кырда чабып йҗри торган бҗхет казаннары миҗа да очрамады. Югыйсҗ мин бит инде жҗен-пҗри белҗн дус ышҗгҗн кеше. Кайвакыт жҗен биялҗемне ышергҗн икҗн, анысы бит инде шаяру гына, жҗеннеҗ малай кеше белҗн уйнавы гына... Шулай да жҗен-пҗри алтыны миҗа насып булмады. Миҗа да, минем ише бҗтҗн агайларга да... Алтынлы казанны без бҗтҗн куллардан алдык. «Кто был ничем, тот станет всем» безнеҗ мисалда расланды. Жҗен-пҗринеҗ монда бер катнашы да юк.